

החינוך בצבא הסובייטי

אל"מ (מיל') יצחק זיו

אדם אינו יכול להיות נייטראלי במאבק האידיאולוגי. כל מי שאינו בעד האידיאולוגיה הקומוניסטית — הוא נגדה, שכן אין חלל ריק בהכרתו של האדם. מכאן השאיפה לכוון את רצון כולם למחשבה אחת, לאידיאולוגיה אחת, ומכאן הצורך המתמיד להסביר את השקפת העולם הקומוניסטית, את עקרונותיה של המדיניות, את המאורעות השוטפים, את התנהגות האנשים ולתת להם הערכה פוליטית נכונה. המשטר הסובייטי, המתבסס על האידיאולוגיה הקומוניסטית, שואף להפוך את כל החברה למקשה אחת מבחינה פוליטית. הדרישה לאחידות, על בסיס של הסכמה אידיאולוגית, דורשת נאמנות מלאה מכולם: הן מן הפרט והן מן המוסדות החברתיים והכלכליים. החייל כפרט והצבא כגוף אינם יכולים להיות יוצאים מהכלל. יתר על-כן, דווקא בכוחות המזוינים, ההשפעה המפלגתית חייבת להיות רבה יותר, והפיקוח חמור יותר, כדי למנוע הפיכתם לאיום פוטנציאלי למשטר הפוליטי. תפיסת עולם זו מעמידה באופן טבעי את המפלגה הקומוניסטית כמנהיגה בכל תחומי החיים הסובייטיים ואת המנהיגות הפוליטית כמפרשת המוסמכת של התורה והקובעת הבלעדית של המדיניות.

התורה המרקסיסטית-לניניסטית מלמדת שצבא הוא גוף מיוחד של מדינה, המגלם בתוכו את קוי האופי המיוחדים של אותה מדינה נתונה, והוא חלק מהמשטר הפוליטי שלה. מכאן, של-משטר סוציאליסטי ישנו צבא מטיפוס חדש, אשר בעצם אופיו, יעודו ותפקידו בחיי החברה, הינו שונה באופן מהותי מהצבאות במדינות הקפיטליסטיות. בעבר היו צבאות שהיו קשורים למנהיג מסויים, לשליט, לכת שליטים. בהתפתחות ההיסטורית המאוחרת יותר קמו צבאות לאומיים, אך זו הפעם הראשונה שקם צבא מעמדי, שהוא, לפחות לפי תפיסתו התיאורטית, על-לאומי, כי הוא בא לשרת משטר פוליטי אידיאולוגי-מעמדי.

„הצבא הסובייטי הוא צבא פוליטי“ מצהירים הסובייטים. כזה היה כשנוסד (הצבא האדום) וכזה נשאר במשך כל שנות קיומו. לפי התפיסה הסובייטית אין לראות את הצבא כמופרד וכנבדל מבניין החברה הקומוניסטית כולה. המפלגה באופן מסורתי החזיקה ומחזיקה בדעה שהכוחות המזוינים צריכים להוות לא רק כוח צבאי מאורגן ויעיל, אלא צריכים אף לשמש כבית-ספר לקומוניזם. לפי התפיסה הקומוניסטית אף

האידיאולוגיה כבסיס לחינוך הצבאי

לפי התפיסה הסובייטית תהיה המלחמה הבאה לא רק מלחמה שבה יתנגשו שני כוחות יריבים המצוידים בנשק אדיר, אלא תהיה זו בראש וראשונה מלחמה אידיאולוגית. תהיה זו התנגדות בין המשטר החברתי והפוליטי הקומוניסטי הצודק ובין האימפריאליזם ההולך ומתנוון, שההיסטוריה חתמה עליו את גזר דינה. לכן, ההכנה החשובה ביותר של החיילים הסובייטים לקראת מלחמה אפשרית, היא ההכנה האידיאולוגית. לחינוך האידיאולוגי מספר עקרונות:

● „להחדיר באופן שיטתי את האידיאולוגיה הקומוניסטית להכרת כל הלוחמים, לחנך כל אחד מהם כחייל-אזרח המקבל את מדיניות המפלגה המרקסיסטית-לניניסטית, כמדיניות אישית שלו.

● להשתית את מכלול היחסים בתוך הצבא על בסיס הרעיונות והעקרונות של האידיאולוגיה הקומוניסטית, לחזק את אחדות הפיקוד על הבסיס הלניניסטי-מפלגתי, להילחם כנגד כל הפרה, ולו הקטנה ביותר, של שמירת הסדר הסוציאליסטי והנורמות הקומוניסטיות של המוסר ולפתח את הכרת החובה החיילית והגאווה האזרחית אצל הלוחמים.

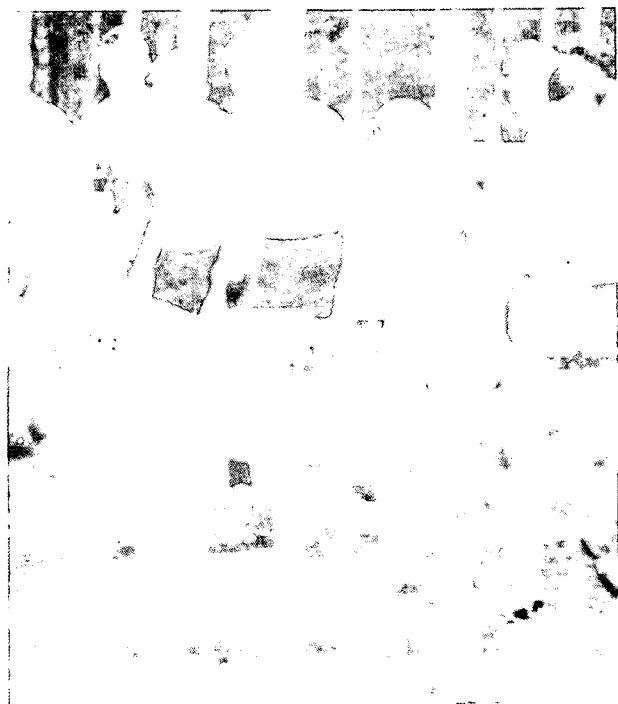
● לחזק את האהדות בין הצבא ובין העם.

● להקיף ברעיונות ובעקרונות של האידיאולוגיה הקומוניסטית את כל החיים, הלימוד והפעילות בכוחות המזוינים של ברה"מ ושל כל לוחם בודד.

● לשמור על עקרונות אלה ביחסים שבין הצבא הסובייטי והצבאות של הדמוקרטיות העממיות“.

הסובייטים אינם מתעלמים אמנם, מהכנתו הצבאית-מקצועית של החייל. שני התחומים של החינוך הצבאי — הפוליטי-אידיאולוגי והצבאי-מקצועי — מוזכרים בנשימה אחת בספרות הסובייטית, אבל תמיד הדגש הוא על הצד האידיאולוגי. הם העבירו את הדגש מהתחום החומרי לתחום המוראלי, ומוראל, לפי הדוקטרינה הסובייטית, הוא עניין יותר פוליטי מאשר אישי. לפי טענת הסובייטים, בשל המשטר החברתי התקין שלה, יש לברה"מ כל הנתונים לכך שהמוראל של העם ושל הצבא יהיה גבוה, אך עם זאת, אין הם סומכים על-כך שהוא יקום מכוח עצמו. „הפוטנציאל המוראלי — זו רק אפשרות הגלומה בתוך מעיינוֹר תיו של העם כדי להפעילם. בחיים חייבים לגייס אותם ולנצל אותם בצורה יעילה וזה תלוי בפעילות הממשלות...“ וכאן נסגר המעגל, כי גם פעילות הממשלות קשורה במבנה הפוליטי, באידיאולוגיה ובאותן מגבלות שלמענן מתנהלת המלחמה.

הסובייטים מחלקים את הגורמים הקובעים את מוראל הגייסות לשתי קבוצות עיקריות: בקבוצה הראשונה נמצאים הגורמים אשר קובעים את אופיו המיוחד של כל צבא, התלויים בהכרה פוליטית ובמוסריותה של האוכלוסייה. בקבוצה זו כלולים: האמונה בצדקת המלחמה, אהבה עמוקה למולדת, שכנוע בצדקת המדיניות, אמון במנהיגות הפוליטית והצבאית ואמונה בניצחון. בקבוצה השנייה נמצאים הגורמים, אשר מפעילים השפעה פסיכולוגית על מצב רוחם של הגייסות. בקבוצה זו כלולים: האמונה בעליונות הטכניקה הצבאית והאימון הצבאי שמטרתו להפעיל היטב את הנשק ולצבור ניסיון קרבי. שתי הקבוצות פועלות תוך קשר הדדי ובזיקת גומלין, כאשר הראשונה היא הדומיננטית.

חיילים סובייטים בעת פעילות ספורטיבית

לסיכום התפיסה היסודית עליה מתבסס החינוך הצבאי הסובייטי, אפשר לקבוע בבירור, כי הצו המרכזי של חינוך זה הוא האידיאולוגיה. באידיאולוגיה קשורה המוטיבציה, ההודחות ורגש השותפות. האידיאולוגיה היא תנאי למוראל גבוה ולאיימון צבאי יעיל. האידיאולוגיה היא התנאי והאמצעי גם יחד להפיכת הצבא הסובייטי לצבא נאמן, יעיל ובעל יכולת קרבית למילוי משימותיו. הדרך להשגת מטרות אלה נעשית על-ידי הפעילות המפלגתית-פוליטית.

הפעילות המפלגתית-פוליטית

„הפעילות המפלגתית-פוליטית באה לחזק את העוצמה הצבאית של הכוחות המזוינים הסובייטיים, להעלות את רמת המשמעת אצל החיילים, לחנך אותם ברוח המסירות למולדת, למפלגה הקומוניסטית ולממשלה הסובייטית, ברוח הפטריוטיזם הסובייטי, אחוות עמים ואינטרנציונליזם פרולטרי, בדריכות מהפכנית גבוהה ושנאה לאויביה של מדינתנו. הפעילות המפלגתית מהווה את המכשיר העיקרי ביצירת ההכרה הפוליטית ובפיתוח התכונות המוסריות הנעלות אצל החייל הסובייטי — מסירות בלתי אנוכית למפלגה ולממשלה, אומץ-לב והעזה, יוזמה, התמדה, רמת משמעת וביצוע גבוהה ויכולת לעמוד בקשיים של חיי הצבא“.

קביעות ברוח זו מופיעות בכל הפרקים סומים הסובייטיים הדנים בחינוך בכלל ובפעילות פוליטית-מפלגתית בפרט. ההשלכות המעשיות מכך הן שהפעילות המפלגתית-פוליטית באה לענות על הכל והיא מעורבת בכל תחומי החיים של היחידה: באימונים, בהכנה טקטית, בטיפוח המשמעת, בענייני הפרט והצוות, בחיי חברה ותרבות וכו'. כדי לבצע את הפעילות המסועפת הזאת, מפעילה המפלגה רשת של מוסדות ארגוניים וסוכנים הפועלים באופן גלוי וחשאי. המוסדות הפוליטיים הם גופים תקינים במבנה הצבאי והארגוני

גונים המפלגתיים הם גופים התנדבותיים הפועלים בכל יחידות הצבא.

המוסד המנהל והמפקח העליון של המפלגה הקומוניסטית בכוחות המזוינים הסובייטיים הוא המנהל הפוליטי הראשי של הצבא והצני המנהל הוא בעת ובעונה אחת חלק ממיניסטרויון ההגנה ומחלקה בוועד המרכזי של המפלגה, וממנו מקבלים כל המוסדות הפוליטיים והארגונים המפלגתיים את הוראותיהם. בכל אחד מהמחוזות הצבאיים של ברה"מ, בקבוצות ארמיות מחוז לגבולותיה של ברה"מ ובזירה הימית, קיים מנהל פוליטי מחוזי שבראשו עומד גנרל הכפוף ישירות למפקד המנהל הפוליטי הראשי. מפקד המנהל הפוליטי המחוזי הוא באופן אוטומאטי חבר בוועד הצבאי המחוזי ואינו כפוף למפקד הצבאי של המחוז. בעוצבות (בריגדות משוריינות וממוכנות, דיביזיות חי"ר ואיגודי צי) קיים מדור פוליטי הכפוף למפקד המנהל הפוליטי במחוז. מפקד המדור הפוליטי בעוצבה כפוף גם למפקד העוצבה ותוארו הוא סגן מפקד לעניינים פוליטיים (זמפולטי). דרגתם של מפקדי מדורים פוליטיים אלה היא פולקובניק (אל"מ) או גנרל.

הארגון הפוליטי הבסיסי הוא ברמת החטיבה. כאן קיימת מחלקת פוליטית, אשר בראשה עומד סגן מפקד החטיבה לעניינים פוליטיים. דרגתו של הזמפולטי החטיבתי היא פודפולקובניק (סא"ל) או מאיור (רס"נ) והוא מפקד על כל הסגל הפוליטי בחטיבה. בדרג הגדוד קיים סגן לעניינים פוליטיים והארגון דומה לזה שבחטיבה. היום קיים גם זמפולטי בדרג הפלוגה/סוללה. מאז מלחמת-העולם השנייה בוטל וחדש תפקיד זה מספר פעמים, בהתאם לרצונה של המפלגה או יכולתה לחזק את הפיקוח או להכתוב את ההשפעה. בשנים האחרונות מושם דגש רב על הפעילות המפלגתית-פוליטית בדרג הפלוגה, כי כאן המגע עם החיילים הוא ישיר ויכולת ההשפעה רבה ביותר. בכל אחד מהמוסדות הפוליטיים האלה קיימים עוזרים לנושאים שונים כגון: תעמולה, אגטיציה, קומסומול*, סגל פוליטי, מועדונים, בתי-תכנות וכו'. בדרגים הנמוכים מרכזים העוזרים כמה תפקידים גם יחד ובדרגים הגבוהים יותר קיים עוזר או עוזרים לכל תחום ותחום.

במקביל למוסדות הפוליטיים קיימים ארגונים מפלגתיים (של המפלגה והקומסומול), שמבחינת הגדרתם הם גופים התנדבותיים. ארגונים אלה פועלים בכל יחידות הצבא ובמטות, ומאגדים בתוכם את כל החברים או המועמדים של המפלגה או הקומסומול. כל קומוניסט או קומסומולאי המשרת בכוחותיה המזוינים של ברה"מ, מבלי להתייחס לדרגתו, הוא חבר הארגון. בהוראות הרשמיות אין שום הגדרה בעניין אחריות המפקד לגבי הפעילות המפלגתית. בפועל, נדרש מהמפקד להיות חבר בארגון, להסתמך עליו בעבודה ולראות בו שותף פעיל בביצוע המשימות. המפקד, שהוא חבר בארגון, כפוף להתלטות הארגון ולמזכיר שלו, פרט לנושאים שהם בתחום הפיקוד. דרגת מזכיר הארגון היא נמוכה מזו של המפקד. בדרג הפלוגה יכול למלא תפקיד זה גם סמל. מבחינה פורמלית, כל בעלי התפקידים בארגון המפלגתי הם נבחרים. חברי המפלגה או הקומסומול כבודדים והתא המפלגתי כגוף, נדרשים לסייע למפקד למלא את תפקידו, ולשמש מופת בהתנהגותם ובמסירותם הצבאית

והפוליטית לכל אנשי יחידתם. תפקידם העיקרי הוא להפעיל ולחזק את הפיקוח הפוליטי, לעזור לקיים משמעת קפדנית, לדאוג לרמת מוראל גבוהה, לסייע לשמור על רכוש המדינה, להבטיח את הנאמנות למפלגה ולהתחקות אחר הנטיות המדיניות של החיילים והקצינים. הארגונים המפלגתיים בעוצבות וביחידות כפופים למוסדות הפוליטיים, כל אחד בדרג שלו. על-ידי כך מתקיימת מערכת אחת מכוונת מלמעלה הפועלת לפי קו אחד.

חוקי המפלגה דורשים שכל חברי המפלגה או הקומסומול, בנוסף לחובותיהם הצבאיות הרגילות, יהיו פעילים ואחראים על תחום כלשהו בפעילות המפלגתית-פוליטית. היות שרוב חיילי הצבא הסובייטי, והקצינים במיוחד הם חברי מפלגה או חברים בקומסומול, הרי הטלת תפקידים זו גורמת לכך שחלק ניכר של הסגל הוא שותף לעשייה ולאחריות ביחידה. מבלי להתייחס לאופן ביצוע התפקיד — השונה מאדם לאדם ומתפקיד לתפקיד — הרי זה מנוף חינוכי עצום ליצירת הודעות ושותפות. בחטיבה פועלים כ-30 קצינים פוליטיים שעיקר תפקידם הוא בתחום המפלגתי-פוליטי. לאותם קצינים ישנם עוזרים (בד"א) בתפקיד מלא. בנוסף לסגל פוליטי זה פועלים בחטיבה כ-200 פעילים פוליטיים (קצינים ובד"א כאחד), אשר תפקידם המפלגתי-פוליטי הוא משני בלבד, אך הם מועסקים בו שעות רבות ביממה, ולעיתים קרובות על חשבון שעות האימונים הצבאיים. מספרים אלה אינם כוללים את הסוכנים של המוסדות החשאיים*.

הזמפולטי החטיבתי

עיקר המעמסה של הפעילות החינוכית-פוליטית מוטלת על סגן המפקד לעניינים פוליטיים — הזמפולטי. הזמפולטי הוא מין תרכובת של קצין-חינוך, קצין-סעד, קצין-ספורט, קצין לבעיות אישיות ולתפקידים מיוחדים, צנזור ועורך פרסומים. זאת, כמובן, בנוסף לתפקידו כמפקח פוליטי. מצפים ממנו שיגביר את היעילות הצבאית ואת ההתלהבות הפוליטית גם יחד. תפקידו העיקרי של הזמפולטי בחטיבה הוא לחנך את כל החיילים בחטיבה. הדבר מתבטא בביצוע הפעולות הבאות: ארגון הפעילות הפוליטית; חיזוק המשמעת והכוננות הצבאית; העלאת המצב המוראלי-פוליטי של החיילים; מתן פעילות חינוכית לחיילים, לסמלים ולקצינים תוך מסירות רבה למפלגה, למולדת ולממשלה הסובייטית; חינוך החיילים ברוח המסורת הקרבית והאהבה ליחידה ולסמליה; עדכון החיילים בכל הנוגע למעשי הגבורה של החיילים, הסמלים והקצינים; ניהול הפעילות החינוכית-פוליטית עם קציני החטיבה תוך לימוד והכרה של תכונותיהם האישיות והפוליטיות. הזמפולטי החטיבתי חייב להפיח בחיילים עירנות פוליטית עליונה לשמירת סודות המדינה והצבא; לנהל את הפעילות היומיומית של המוסדות הפוליטיים והארגונים המפלגתיים ולהביא לידיעת החיילים את ההחלטות החשובות של המפלגה והממשלה. כמו כן הוא חייב לדווח למפקד החטיבה ולמפקד המדור הפוליטי בעוצבה על המצב המוראלי-פוליטי של החיילים ועל הפעילות המפלגתית-פוליטית-החינוכית-צבאית.

* המספרים מוצגים כאן על סמך בדיקה, אך ללא רשימת התקנים הפורמליים. — המחבר.

* תנועת נוער המכשירה את חבריה למפלגה הקומוניסטית. — המערב.

אינו משוחרר משיעורים אלה, ומי שמסיבה כלשהי לא נכח בשיעור, זוכה לשיעור פרטי, בדרך כלל מפי הפעיל המפלגתי או הקומסומולי. בסוף שנת הלימודים באה ועדת פיקוח הבודקת את רמת הלימודים ביחידות. לדיווחיה של הועדה יש חשיבות רבה באשר להערכת המפקד והפעיל הפוליטי כאחד.

האינפורמציה הפוליטית היא השיטה השניה בחשיבותה לחינוך הפוליטי של החיילים. היא ניתנת מדי יום, בדרך כלל בשעות הבוקר, במסגרת פלוגתית ולעיתים — לכבוד מאורע חשוב — במסגרת גדודית. האינפורמציה מורכבת מידיעות המופיעות בעיתונים ובשבועונים הצבאיים והאזרחיים. לעיתים ניתן שיעור קצר ביחסים בינלאומיים עם דגש מיוחד לביקורת על מעצמות המערב. העיקרון של האינפורמציה הפוליטית הוא לעדכן את החיילים בפירוש הסובייטי למאורעות השוטפים. האינפורמציה הפוליטית עוסקת גם בהוראות הפיקוד העליון ובנושאים צבאיים אקטואליים, והיא מועברת על-ידי מפקד הפלוגה, הזמפוליט הגדודי או אחד מעוזריו.

הפעילות הפוליטית לאחר שעות העבודה

הפעילות הפוליטית לאחר שעות העבודה היא חובה לכל הסגל הצבאי ולאזרחים העובדים בצבא. פעילות זו מגוונת ומטרתה העיקרית למלא את זמנו החופשי של החייל והקצין. חשוב כאן לדעת שהיציאות לחופשה הן נדירות מאוד ואת רוב שירותו מבלה החייל ביחידתו. אין כמעט ערב שבו החיילים אינם מועסקים בפעילות פוליטית או תרבותית-חינוכית מאורגנת. אחת הצורות הנפוצות היא השיחה הפוליטית, מפי התעמלנים שבפלוגה או סמלים וחיילים בעלי השכלה והכרה פוליטית מפותחת. לקראת כל שיחה מקבלים המדריכים תדריך מפורט מהפעילים הפוליטיים הבכירים. המסביר אוסף סביבו קבוצת חיילים, משוחח איתם על הנושא המוטל עליו ועונה על שאלות. הנושאים הם בדרך-כלל אקטואליים.

הערבים הספרותיים הם צורה נפוצה נוספת של חינוך פוליטי. היצירות הנבחרות להקראה הן בעלות נימה אידיאולוגית ברורה, קשורות בתולדות המפלגה או במסורת הצבא הסובייטי. כאן מושם דגש רב על נושאים של דוגמא אישית של קומר-ניסטים, מפקדים וחיילים. קיימות פגישות-ערב נוספות בהן מועלים נושאים מיוחדים ומתנהלים ויכוחים לגבי מוסר קומר-ניסטי, עירנות פוליטית, פטריוטיזם ונושאים אנטי דתיים. מת-קיימות גם אסיפות פלוגתיות כלליות, בהן דנים בעיקר בבעיות פנימיות של היחידה, אך גם בבעיות פוליטיות פנימיות ובינלאומיות. בערבים מתקיימות גם האסיפות של ארגוני המפלגה והקומסומול ורוב חיילי הצבא הסובייטי שייכים לארגונים אלה. החיילים נדרשים ללכת לסרט, להאזין לרדיו או לצפות בטל-ביזיה, כל זאת — בצוותא.

החינוך הפוליטי של הקצינים

דגש מיוחד בחינוך הפוליטי-אידיאולוגי מושם על חינוך הקצינים. גנרל-לויטננט קאלאשניק, סגן המפקד של המנהל הפוליטי הראשי קבע: „אפשר לקבוע בבטיחות שבחישולו המרקסיסטי-לניניסטי של סגל הקצונה תלוי במידה רבה מילוי מוצלח של המשימות שהועמדו בפנינו על-ידי המפלגה והממשלה“. נקודת המוצא של הסובייטים היא שעל-מנת לשכנע את החיילים

כדי להכין את הקצינים והפעילים לתפקידים השונים, יש אקדמיות מיוחדות, אוניברסיטאות, בתי-ספר-ערב וקורסים. זמן ההכשרה בקורסים הוא מספר חודשים ובאקדמיות שלוש עד ארבע שנים. בשנים האחרונות קיימת נטיה ברורה להקנות לקצינים הפוליטיים גם השכלה צבאית בסיסית, כדי שיוכלו להשתלב טוב יותר ביחידה. קיימת גם נטיה להעביר קצינים מקצועיים, לאחר ניסיון של כמה שנים בפיקוד, לתפקיד של פעילים פוליטיים. מתוך אותה מגמה של טשטוש התחומים בין הקצין המקצועי והפוליטי, ניסו ומנסים להעביר קצינים פוליטיים לתפקידי פיקוד, ניסיון שלא הוכיח את עצמו.

החינוך הפוליטי-אידיאולוגי

כל הפעילות המפלגתית-פוליטית-חינוכית מבוצעת לפי ההוראות של המנהל הפוליטי הראשי. חוזרים מפורטים מגדירים את הנושאים ואת הדרך להעברתם. התכנית מוגדרת וקבועה. היא מחולקת לסוגי פעילות שונים ומפורדת על-פי הדרגות השונות של החיילים ועל-פי ותקם בצבא. גם בעלי דרגות גבוהות חייבים בפעילות פוליטית-חינוכית, וכל גילוי של רמה בלתי נאותה או אדישות, מדווח לדרג גבוה יותר. דיווחים שליליים מסוג זה משיעיים על קידום בדרגה ובתפקיד. הפעילות החינוכית-אידיאולוגית כוללת שלושה תחומים עיקריים: פעילות צבאית תיאורטית בתחום המדעים השונים; תעמולה ואגיטציה; פעילות תרבותית המונית בין החיילים. בתחום הראשון המטרה היא לטפל גם בבעיות היסוד של המרקסיזם-לניניזם, בענייני צבא ומלחמה ובעקרונות היסוד בהגנת המולדת הסוציאליסטית. מטרתן של התעמולה והאגיטציה היא להסביר לחיילים את מדיניותה של המפלגה ואת התורה המרקסיסטית-לניניסטית שלה. המאפיין את התעמולה היא התיאוריה המהפכנית-מדעית. מן ההכרח להביא את האידיאה, אם כי ברור שהיא תתקבל ותובן רק על-ידי קומץ אנשים. המאורעות השוטפים, העובדות על המצב הפוליטי, הבהרת משימות קונקרטיות וקריאה לפעילות מעשית, כל אלה מאפיינים את האגיטציה שהיא יותר המונית: האגיטטור חייב לתת להמון רעיון אחד, אבל להביא אותו להכרתו של כל שומע. בעוד שהתעמולה מתבצעת עם סגל הקצונה ועם הפעילים הפוליטיים, האגיטציה מופעלת על חיילים רגילים. זאת, כאשר יש הכרח להסביר את החלטות המפלגה, המצב הפנימי והבינלאומי ואת המשימות של הכוחות המזוינים. הפעילות התרבותית ההמונית מגבירה את ההכרה הפוליטית והשכנוע האידיאולוגי של הלוחמים הסובייטים, תורמת לחינוכם האסטטי, מעלה את רמתם התרבותית ומאפשרת להם לנצל באופן מושכל ותרבותי את זמנם החופשי.

השיעורים הפוליטיים הם הצורה העיקרית של ההכנה האידיאולוגית-פוליטית של החיילים. הם נערכים פעמיים עד שלוש בשבוע, משובצים בתכנית התעסוקה היומית ונמשכים שעה עד שעתיים. השיעורים מתקיימים בכל מקום בו נמצאת היחידה: במחנה קבע, באימונים ובתמרונים. שום אימון אינו יכול לדחות שיעורים אלה, לפחות להלכה. את השיעור נותנים הפעילים הפוליטיים או קצינים מהיחידה והוא כולל הרצאה על נושאים תיאורטיים-פוליטיים, כגון תולדות המפלגה הקרמוניסטית, התפתחות הצבא הסובייטי, ערך השבועה לחייל, מדיניותה שוחרת השלום של ברה"מ, העולם הקפיטליסטי וכו'. לקראת השיעור חייבים החיילים להכין עבודה עצמית. איש

קיימים מועדונים מפוארים לקצינים, הנקראים „בית הקצין“. באופן עקרוני מאורגנים מועדונים אלה כמו המועדונים החטיבתיים, אלא שהם גדולים ומפוארים יותר, ומשתתפים בהם משפחותיהם של הקצינים. הסובייטים מקפידים שמשפחת הקצין תקבל אותם השירותים ואותו החינוך כמו הקצין עצמו.

בברה"מ קיימים 70 מוזיאונים צבאיים-היסטוריים גדולים. כמעט בכל העוצבות והיחידות יש חדרים לטיפוח המסורת הקרבית. פינוח כאלה קיימות גם בבתי-ספר אזרחיים, אשר קשורים ליחידות. הסובייטים טוענים, ובצדק, שבצבא יש כל הדרוש לפעילות אידיאולוגית-חינוכית: 900 אוניברסיטאות-ערב ובתי-ספר מפלגתיים של מרקסיזם-לניניזם, אלפי מועדונים, מאות „בתי קצין“, עשרות מוזיאונים ותיאטראות. בספריות הצבא הסובייטי ישנם כ-100 מיליון ספרים. לכל 1,000 חיילים יש 1,250 עותקים של עיתונים ותקופונים וכל חייל יכול לקרוא עיתון בשפת-האם שלו. בצבא ובצי פועלים יותר מ-400 אוניברסיטאות לתרבות, כ-700 בתי-ספר לתרבות והשכלה, כ-250 בתי-קולנוע, תשעה תיאטרונים מקצועיים, 25 תיאטרונים של חובבים, 36 להקות מרכזיות וכ-300 תזמורת. כל זאת, בנוסף לחוגים הרבים ולפעילות הפנימית בתוך היחידות עצמן.

סיכום

המכונה הפוליטית והמפלגתית בצבא הסובייטי היא עניפה ורבת עוצמה. מאות ואלפים של פעילים פוליטיים מפוזרים בכל דרגי הצבא, אך גם המפקדים נדרשים לתרום לחינוך הפוליטי. רוב המשרתים בצבא מאורגנים בארגונים מפלגתיים וקומסו-מוליים וכפופים למשמעת המפלגתית. שעות רבות משעות האימונים מוקדשות לחינוך פוליטי רב-גוני. שעות הפנאי של החיילים והקצינים תפוסות על-ידי פעילות תרבותית-פוליטית רבת היקף בשיעורים, בשיחות, באסיפות, בפעילות בחוגים, במועדונים וב„בתי קצין“. אמצעים רבים מושקעים במתן חינוך פוליטי בשורות הצבא, והדבר נעשה מתוך שיתוף-פעולה עם הגורמים הפוליטיים האזרחיים. כל אמצעי התקשורת ההמונית בברה"מ בכלל ובצבא בפרט נרתמו לפעילות החינוכית. לאחר שהמפלגה קבעה את מנהיגותה בכוחותיה המווינים של ברה"מ, היא אינה חוסכת כל מאמץ כדי להבטיח את נאמנותו של הצבא כגוף, ושל המשרתים בו כפרטים. נאמנות זו חשובה למנהיגות המפלגה לא פחות מאשר היעילות הצבאית, לפחות בימי שלום.

ברעיונות המרקסיסטיים-לניניסטיים, חייבים קודם כל הקצינים עצמם להיות משוכנעים בצדקתם. הדרישות מהקצינים בתחום זה הן רבות מאוד, ועוקבים אחרי ההספק של כל קצין בלימודים. בנוסף לשיעורים הרשמיים נדרשים הקצינים להקדיש זמן רב ללימוד עצמי. על הקצין מופעל לחץ רב גם על-ידי המוסדות הפוליטיים הממונים וגם דרך העיתונות. בעיתונות הסובייטית מרבים להביא דוגמאות של קצינים אשר בנוסף לכל תפקידיהם והשיעורים שהם מקבלים או נותנים, מקדישים עוד שניים-שלושה ערכים בשבוע ללימוד עצמי. הקצינים הבכירים מועסקים פחות בפעילות פוליטית שוטפת: עיקר פעילותם היא בעבודה עצמית, אך מדי פעם מתקיימות עבורם הרצאות מיוחדות.

את השכלתם הפוליטית העיקרית אודות המרקסיזם-לניניזם מקבלים הקצינים באוניברסיטאות-ערב ובבתי-ספר מפלגתיים דיביזיוניים. אוניברסיטאות-הערב מאורגנות ליד מטות הארמייה, והלימודים מתנהלים שם במשך שנתיים, פעמיים בשבוע, בשעות הערב, כל פעם ארבע שעות. עם גמר הלימודים מקבלים הבוגרים תעודת גמר ולאחר מכן הם ממשיכים את לימודיהם בהתכתבות. הלימוד האידיאולוגי אינו מסתיים אף פעם. הלימודים בבתי-הספר המפלגתיים בדיביזיה נמשכים שנה ומשתתפים בהם לא רק קצינים, אלא גם סמלים נבחרים. באותם מקומות אשר בהם אין אוניברסיטאות-ערב, מתנהלים הלימודים בבתי-הספר המפלגתיים במשך שנתיים.

הפעילות התרבותית ההמונית

הפעילות התרבותית ההמונית העניפה בצבא הסובייטי מלווה גם היא בתעמולה פוליטית. גם פעילות זו מנהלים הפעילים הפוליטיים הנעזרים בחיילים מן השורה. האמצעים המוקדשים לכך הם רבים ומגוונים: בכל פלוגה או יחידה בגודל דומה קיים „חדר לנין“, אשר בו מנוהלת כל הפעילות הפוליטית והתרבותית. בכל חדר כזה קיימת ספרייה פלוגתית המורכבת מספרים אידיאולוגיים וסיפורת יפה. בחדר תולים את עיתון הפלוגה ומפרסמים את ההישגים. כל השיחות הפלוגתיות מנוהלות בחדר זה. כאן מקרינים סרטים, מקשיבים למוסיקה, מקיימים חוגים שונים וכד'. בכל חטיבה קיים מועדון חטיבתי שבנוסף לפעילות המתקיימת בו, הוא גם מסייע לכל הפעילות התרבותית המתנהלת בפלוגות. למועדון החטיבתי יש מספר חדרים ואולמות. קיים אודיטוריום ל-400-600 איש, אולם הרצאות ל-60-100 איש, 12-15 חדרים לפעילות תרבותית, חדר-מוסיקה ועוד. הלימוד הפוליטי של הקצינים מתרכזו במועדון החטיבתי. במחנות גדולים, במיוחד בערים הגדולות,